

на них активно відновлюються лісові екосистеми, тим самим зв'язуючи, нівелюючи активну фазу міграції радіонуклідів у довкіллі. Найінтенсивніше природним шляхом відновлюється сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.) у спосіб анемохорії за клиноподібною спрямованістю, при цьому вона проявляє високі темпи росту, вегетативну стійкість до зовнішніх чинників довкілля.

Фітоценотична різноманітність центрально-поліських лісів така: вільшняки — 1 порядок, 2 союзи, 7 асоціацій; ялинники і соснові бори, субори — 4 порядки, 5 союзів, 21 асоціація; грабово-дубові сугруди — 1 порядок, 3 союзи, 10 асоціацій; діброви — 2 порядки, 4 союзи, 4 асоціації. Синтаксономічний розподіл вказує на найбільше фіторізноманіття лісової компоненти фітостроми Житомирського Полісся, а також на те, що найбільш типові ацидофільні дубово-соснові судіброви та корінні черешчатоскельнодубові ліси, а інші угруповання сформовані пізніше і є вторинними або приуроченими до екстремальних екотопів, наприклад боліт, узбережжя річок, скельних, лесових виступів.

Негативні чинники впливу на лісові екосистеми: осушувальна меліорація, ерозія, рубки лісу, ведення сільського господарства (розорювання земель, випасання худоби, сінокосіння),

збирання ягід і грибів, рекреація. Чимало невикористовуваних земель стали осередками поширення хвороб, бур'янів, інвазійних видів та не сприяють біотехнічним заходам із нівелювання міграційних процесів радіонуклідів у системі ґрунт — рослина.

Пріоритетним напрямом є розроблення державної програми реабілітації радіаційно забруднених земель зі стратегічним напрямом заліснення колишніх агроугідь; при цьому слід застосовувати рентабельні механізми доповнення сосни звичайної, дуба черешчатого до заростаючих неугідь Полісся.

СПИСОК ВИКОРСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Mosyakin S.L.* Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist / S.L. Mosyakin, M.M. Fedoronchuk. — Kyiv: Phitosociocenter, 1999. — 345 p.
2. Агроландшафтно-екологическая оптимизация использования земельных угодий / И.А. Трофимов // Земледелие. — 2004. — № 2. — С. 2–3.
3. *Braun-Blanquet J.* Pflanzensoziologie. Grundzüge der Vegetationskunde. Éd. 3, 1964. — 865 p.
4. Червона книга України. Рослинний світ / За ред. Я.П. Дідуха. — К. : Глобалконсалтинг, 2009. — 900 с.

УДК 332.3:636.034

АСПЕКТИ ВИРОБНИЦТВА НІШЕВОЇ ПРОДУКЦІЇ НА ЗАСАДАХ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

П.М. Скрипчук

доктор економічних наук, професор
професор кафедри менеджменту

Національний університет водного господарства та природокористування

В.І. Пічура

кандидат сільськогосподарських наук
докторант

Херсонський державний аграрний університет

В.В. Рибак

кандидат сільськогосподарських наук
доцент кафедри екології

Хмельницький національний університет

Обґрунтовано організаційні, екологічні та економічні засади виробництва нішевої сільськогосподарської продукції на основі використання принципів економіки природокористування та інноваційно-інформаційної економіки.

Ключові слова: нішеве виробництво, інновації, земельні ресурси, принципи, економіка природокористування.

Зважаючи на те, що Україна фактично залишилась аграрною країною, значною перевагою якої є природно-кліматичний потенціал

(вдале поєднання земельних і водних ресурсів), однією з нагальних проблем залишається багатогалузевий, спеціалізований, інноваційно-

інформаційний розвиток аграрного сектора. Враховуючи значне відставання інституційного та законодавчо-нормативного середовища, для бізнесу вкрай актуально планувати на рівні держави перспективи розвитку аграрного сектора в нашій державі, що передбачає: розроблення та фінансування державних програм за ключовими напрямками, диференційовані підходи до аграрного виробництва та баланс крупно- й дрібнотоварного виробництва, збереження фермерського та нішевого виробництва, підтримку селекційної роботи з урахуванням державних інтересів до балансування природно-кліматичних умов і можливостей та інтересів об'єднаних територіальних громад. Тому використання конкурентних переваг країни, основою економіки якої є сільське господарство, тільки посилює питання нішевих сільськогосподарських культур. Наразі й новий науковий напрям економіка природокористування та охорона навколишнього природного середовища (НПС) мають вирішувати переважно за відновними технологіями збереження довкілля. Тому парадигми до вирішення в сучасному світі (глобалізація, якість продукції та послуг, енергія, продукти харчування, водні ресурси) потрібно вирішувати спільно з економікою природокористування. Адже синергетичний підхід через інструментарій (екологічні менеджмент, аудит, стандартизація і сертифікація) вирішують зазначені потреби на різних рівнях: держава, регіони та природно-кліматичні провінції, водні басейни, адміністративний район або й об'єднана територіальна громада, окреме господарство.

Відомо, що в країнах Східної Європи понад 20 років тому, а в Україні більше ніж 10 років, усе більше уваги приділяється нішевій продукції, зокрема органічній. Таке ставлення продиктовано не лише турботою про стан НПС (наприклад, поліпшення коефіцієнта екологічної стійкості ландшафтів), а й піклуванням про прибуток та власне здоров'я. Як наслідок, зростає чисельність господарств — виробників нішевої продукції, в тому числі екологічного та органічного статусу. Останніми роками проявляють інтерес до нішевих культур і промислові структури, переробні підприємства, посередники та інші організації, які накопичили первинний капітал і шукають напрями вкладання коштів. У такий спосіб реалізуються економічні закони — «перетікання» капіталу в більш прибуткові сфери діяльності, наприклад, ягідництво, горіхівництво, органічне виробництво, оригінальне виробництво та послуги.

Поряд з об'єктивними реаліями сьогодення наукове обґрунтування розвитку нішевих сільськогосподарських культур необхід-

но пов'язувати зі значними напрацюваннями щодо традиційного й екологічного землеробства, географічного розташування та стану земельних ресурсів, наявності водних ресурсів та найманих працівників. Дослідження теоретико-методологічних підходів формування конкурентоспроможності аграрних підприємств знайшло відображення у працях: В. Баби́ча, Л. Вороти́ної, С. Гли́вленко, С. Зі́нухова, С. Ква́ші, О. Красно́руцького, М. Ма́ліка, П. Пу́центейло, О. У́льянченка, Б. Ти́таренка, С. Черни́шова, І. Черно́руцького, О. Шку́ратова, І. Я́ців, Ю. Керна́сюка, Є. Мали́шка, Б. Супі́ханова та інших науковців [3–9].

У той же час, зважаючи на глобалізацію аграрних ринків, загострення на них конкурентної боротьби, питання забезпечення конкурентоспроможності аграрних формувань та збереження при цьому якості земельних ресурсів потребує додаткового наукового пошуку. Сучасний стан агропромислового виробництва та перспективи органічного овочівництва вивчали А. Гуменюк, М. Бараннікова, В. Чернецький, Л. Чередниченко, М. Дідух, М. Махновець, А. Піллінг, М. Breyer, R. Michael, M. Taylor, D. Granatstein, U. Niggli, M. Arbenz, H. Willer, J. Lernoud, M. Avci, R. Schrieber, J. Katto-Andrighetto, C. Kirchner та інші науковці [10–14]. Окремі аспекти синергетичних підходів щодо системи управління розглянуто в працях В. Атаманчука, Л. Бевзенко, В. Білоус, Н. Зіновчук, І. Дегтярьової, В. Князева, Л. Мельника, В. Навроцького, Ю. Саталкіна, О. Фурдичка, В. Шевчука та інших дослідників. [15–17].

У цій статті подано результати дослідження передумов та можливостей урахування еколого-економічних аспектів стану земельних ресурсів під час вирощування нішевих видів агропродовольчої продукції.

Земельний фонд України має значний біопродуктивний потенціал, у структурі якого переважають землі з родючими ґрунтами чорноземного типу (табл. 1, 2). Так, за досліджуваний період (роки реформування) інтенсивність використання земель для виробництва сільськогосподарської продукції знизилася, адже площа ріллі зменшилася на 900 тис. га при одночасному збільшенні на 370 тис. га перелогів, на 400 тис. га зросла площа пасовищ (має місце природна самоконсервація угідь та їх залуження), на 370 тис. га збільшилася площа лісів. Такі тенденції зміни структури сільськогосподарських угідь загалом позитивні, але недостатні для її бажаної оптимізації. Посилення цих тенденцій ускладнюється тим, що 64% ріллі в Україні перебуває в оренді, а серед власників земельних паїв зберігається значна соціальна диференціація [18].

Таблиця 1

Склад земельного фонду України, тис. га

Землі	Роки							
	1991	2000	2005	2010	2013	2014	2015	2016
Сільськогосподарські угіддя (рілля, перелоги, природні сінокоси та пасовища)	42030	41829	41764	41569	41576	41512	42732	42726
Лісовкриті площі	10222	10403	10476	10592	10601	10630	10630	10633
Забудовані землі	2455,8	2439,8	2476,3	2499,1	2530,1	2550,4	2550,4	2552,9
Заболочені землі	884,0	946,0	957,1	979,1	979,9	822,1	982,6	982,3
в т.ч. з незначним рослинним покривом	1314,5	1037,3	1039,0	1029,9	1028,3	1028,1	1015,8	1020,6
Разом (територія України)	60355	60355	60355	60355	60355	60355	60355	60355
Частка с.-г. угідь у загальній площі, %	69,6	69,3	69,2	68,9	68,9	68,8	70,80	70,79

Джерело: [19].

Таблиця 2

Виробництво основних сільськогосподарських культур, тис. т

Сільськогосподарські культури	Роки						
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Соя	1044	1680	2264	2410	2774	3882	3931
Льон-довгунець (волокно)	1	0	1	2	1	1	1
Картопля	19666	18705	24248	23250	22259	23693	20839
Овочі	8341	8122	9833	10017	9873	9638	9214
Плоди та ягоди (всього)	1618	1747	1896	2009	2295	1999	2153
Плоди та ягоди (вироблено в сільськогосподарських підприємствах)	215	287	300	369	444	332	412
Плоди та ягоди (вироблено в господарствах населення)	1403	1460	1596	1640	1851	1667	1741

Джерело: [19].

Отже, земельний фонд України характеризується зміною в бік консервації орних земель та істотним збільшенням плодово-ягідної продукції. На території України найбільші площі деградованих і малопродуктивних земель є в степовій (1619,7 тис. га) та лісостеповій зонах (1608,5), а найменші — в Кримській (49,1) та Карпатській гірських областях (136,5 тис. га), (табл. 3).

Отже, за останні 25 років різко скоротилися обсяги меліоративних робіт і внесення мінеральних та органічних добрив. Зокрема, за 1990–2016 рр. унесення на 1 га посівної площі мінеральних добрив зменшилося зі 141 до 72 кг, органічних — з 8,6 до 0,5 т. Тому негативні процеси пов'язані з деградацією земель через недотримання господарючими суб'єктами в

багатьох випадках цільового призначення та оптимальних умов й агрохімічних вимог використання угідь. Проте суттєвішою причиною є малоефективне використання сільськогосподарських земель великими бізнес-структурами й агропромисловими корпораціями, які, застосовуючи сучасні високопродуктивні технології, невідповідально ставляться до охорони й раціонального використання земельних ресурсів. Тому, на нашу думку, екологічно доцільний та економічно й соціально збалансований розвиток об'єднаних територіальних громад, сільських територій, продуктивне та раціональне використання земельно-ресурсного потенціалу можливі лише за умови суспільно-рівноваженого використання в сукупності: водних і земельних ресурсів, ефективного

Таблиця 3

Площі деградованих і малопродуктивних орних земель у природно-сільськогосподарських зонах України, тис. га

Критерії деградації ґрунтів	Природні зони							В Україні
	Полісся	Лісостеп	Степ	Степ посушливий	Сухий степ	Карпатська гірська	Кримська гірська	
Еродованість	27,3	1141,6	1132,5	217	26,9	52,4	33,5	2631,1
Засоленість	—	79,2	109,3	72,9	39,6	—	0,6	301,6
Солонцюватість	1,2	12,2	60,1	64,2	319,9	—	5,1	462,6
Перезволоженість і заболоченість	155,5	112,6	37,5	178,5	73,2	32,7	—	590
Болотні землі	86,8	28,3	0,9	0,1		3,7		119,8
Органогенні й техногенно забруднені землі	131,6	1,5						133,1

Джерело: сформовано авторами за даними Держземагентства.

управління земельними ресурсами на основі виваженої державної регуляторної політики у сфері земельних відносин та використання співвідношення «якість земельних ресурсів — максимально ефективне використання за принципами економії природокористування». Розроблення таких підходів є важливим завданням та основою подальших дій щодо збереження та відтворення земельних ресурсів України. Тому виробництво нішевих, районованих, спеціально підібраних під існуючі та ті, що формуються, природно-кліматичні умови має ґрунтуватися на таких принципах: врахування позитивних змін (збереження родючості земель, поліпшення умов біорізномаття, перетворення ландшафтів із сільськогосподарських на природно-сільськогосподарські); порівняльної ефективності використання до і після зміни використання, як мінімум, за економічними показниками (оскільки соціо-еколого-економічні показники не завжди можливо обрахувати); спеціалізації у виробництві нішевих культур до природно-кліматичних умов; оцінювання показників у часі; екологічної сертифікації з метою позитивних наслідків у системному природокористуванні (рис. 1). Впровадження таких принципів дасть можливість: забезпечити інтереси держави в ефективному розвитку агропромислового сектора; більш ефективно та раціонально використовувати земельні угіддя й територію як ресурс у цілому; досягти сталого землекористування за рахунок введення та реалізації проектів землеустрою з екологічно стійким природокористуванням (збирання дикоросів, сади, ягідники) тощо.

Розуміння терміна «нішева сільськогосподарська продукція» в наш час зводиться до розуміння відсотків зайнятих площ під вирощування та охоплення частки ринків. В окремих публікаціях її пов'язують із територіальною ознакою (географічним походженням та маркуванням готової продукції), трудозатратами, природно-кліматичними умовами тощо. Вважаємо, що такі наукові підходи не враховують процесу часу, а саме: горіхівництво, ягідництво, збирання дикоросів, м'ясо-молочна продукція, виготовлена за оригінальними рецептурами та в обмеженій кількості, яку можна вважати нішевими, виходячи з аспектів індустріалізації та інформатизації. За повсякчасного розвитку технологій вирощування й переробки сільськогосподарських культур окремі нішеві напрями переростають у промислові. Проте постійний розвиток науки і технологій задля виконання вимог конкуренції та парадигми якості продукції розвиває знову ж таки нові нішеві напрями виробництва, а відтак — і вирощування сільськогосподарської сировини.

У наш час до нішевих культур відносять пивоварний ячмінь, гарбузи, квасолю, сорго, нут, гірчицю, льон, коноплі пряно-ароматичні трави, коріандр, сочевицю, часник, сафлор (насіння), шпинат, малину, лошину, ожину, горобину, жимолость, ефіроолійні та лікарські рослини та ін. Одним із найрозвинутіших нішевих напрямів є плодоовочівництво та ягідництво. Національне виробництво овочево-ягідної продукції поступово зростає. В Україні в 2012 р. було вироблено 10016,7 тис. т овочів, що на 50,2% більше, ніж у 1990 р. У 2012 р. було ви-

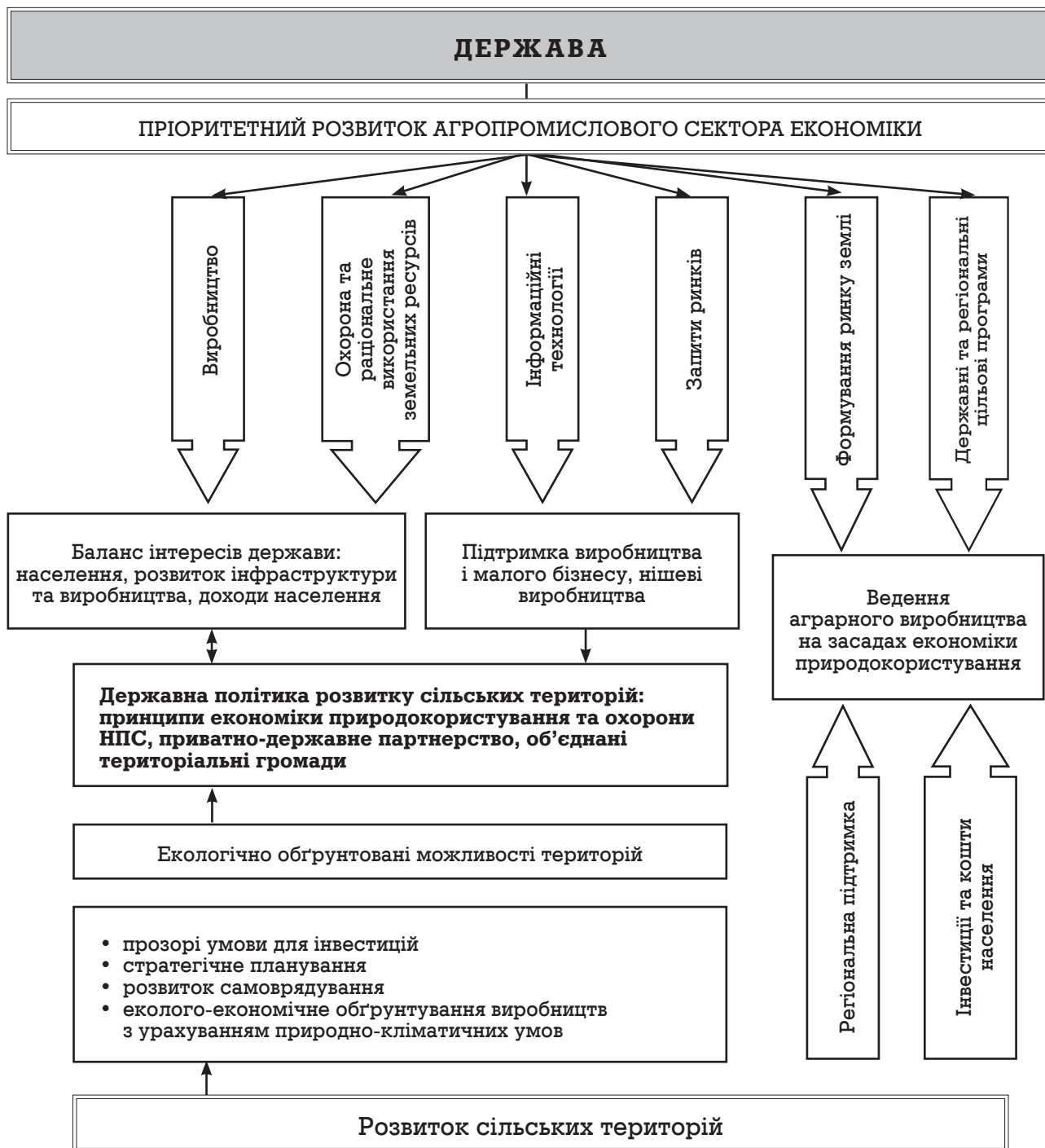

Рис. 1. Комплексний механізм підходу до розвитку сільських територій, заснований на виконанні принципів економіки природокористування та державно-приватному партнерстві

роблено 2008,7 тис. т плодів і ягід. Урожайність ягідної продукції поступово зростала і в 2012 р. досягла 62,5 ц/га. Проте порівняно з іншими країнами світу урожайність овочів і ягід в Україні значно нижчою [20].

За даними Державної служби статистики, в 2015 р. найбільше було вироблено яблук,

валовий збір яких становив 1,18 млн т. Загальний збір кісточкових у 2015 р. склав 548 тис. т. Серед ягід перше місце та більше половини обсягів займали полуниці й суниці — 64 тис. т, решта. припадала на малину, смородину та агрус. Практично весь урожай горіхоплідних культур у 2015 р. був сформований волоським горіхом —

115 тис. т. Загальний обсяг експорту плодоягідної продукції становив майже 100 тис. т. на суму 154 млн дол. США [21]. Лише у 2016 р. було експортовано горіхів понад 35 тис. т на суму 66 млн грн [22, 23]. Рекордні обсяги поставок на зовнішні ринки перероблених ягід (близько 40 тис. т) у 2016 р. принесли українським експортерам більше 40 млн дол. США виручки. У географічній структурі експорту заморожених ягід переважають країни ЄС, які купують у нас понад 90% цієї продукції [24].

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України станом на 01.01.2017: площа садів становить — 224,4 тис. га з них плодоносна площа — 196,7 тис. га; площа горіхоплідних насаджень — 16,4 тис. га, у тому числі горіх волоський — 16,1 і фундук — 0,3; експорт горіхів у 2016 р. становив 35,1 тис. т на суму 66 млн дол. США, в тому числі чищені 23 тис. т на суму 54 млн дол. США. Згідно з «Галузевою програмою розвитку горіхоплідних культур України до 2025 року», передбачається поетапне створення промислових насаджень горіхоплідних культур в обсягах 2,5–3,0 тис. га щорічно на суму 54 млн дол. США [25]. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, планується розширити плодоносні площі садів та ягідників до 320 тис. га та забезпечити виробництво на 1 люд./рік фруктів та ягід у кількості 96,2 кг [26].

Вирощування нішевої продукції є складовим елементом Концепції багатофункціональності сільського господарства, яка сформульована ФАО наприкінці 1990-х років і активно використовується провідними державами світу для орієнтації своїх аграрних політик на розв'язання завдань сільського розвитку. На нашу думку, концепція багатофункціональності сільського господарства має враховувати такі положення економіки аграрного природокористування: продовольчу безпеку країни; формування та охорону природних ландшафтів, агробіологічного різноманіття, збереження родючості ґрунтів, охорону земель від негативних явищ природного й техногенного походження; підтримання екологічно безпечної життєдіяльності населення на сільських територіях; диверсифікацію аграрного виробництва з урахуванням природно-кліматичних умов; аудит та екологічну сертифікацію сільськогосподарських земель і в цілому територій; стимулювання трансформації частини господарств населення в підприємницькі формування, які відповідають світовим вимогам щодо умов виробництва, якості продукції та захисту НПС; формування мінімального антропогенного навантаження через садівництво, ягідництво,

енергетичні насадження, які фактично формують екологічно стійкі агроландшафти; впровадження ресурсощадних, екологобезпечних технологій вирощування сировини; вдосконалення механізму відповідальності за порушення екологічних вимог; доведення частки органічного господарства до 19% сільгоспугідь завдяки наявності, за оцінками експертів, 8 млн га відносно екологічно чистих земельних ділянок. Нині частка земель під сертифікованим (Міжнародною федерацією з розвитку органічного землеробства) органічним землеробством становить менше ніж 1%.

Тепер якість продукції, її екологічна чистота й безпека для довкілля є основними чинниками конкурентоспроможності аграрного виробництва; найбільше це стосується нішевої продукції. Саме тому характерною тенденцією аграрного бізнесу є постійна диверсифікація видів еко- та органічної продукції й послуг, врахування особливих умов для вирощування неповторної в інших регіонах продукції, супутні послуги з відпочинку, зеленого туризму, «збери сам», виховних курсів для школярів тощо [27].

Процес глобалізації економіки та інтеграції аграрного сектора у світове господарство спонукає виробників до розвитку інноваційних напрямів через положення парадигми якості продукції, які здатні забезпечити конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Про такі тенденції свідчать факти станом на 2015 р.: площі угідь під органічне виробництво в Європі становлять 12,7 млн га (11,2 млн га в ЄС); 350 000 виробників органічної продукції (ЄС майже 270 000); у Європі 2,5% сільськогосподарської території були органічними (ЄС 6,2%); в Європі знаходиться 25% світової органічної землі, країнами з найбільшими органічними сільськогосподарськими районами були: Іспанія (майже 2 млн га), Італія (1,5 млн га) та Франція (1,4 млн га), у дев'яти країнах принаймні 10% сільськогосподарських угідь є органічними (у Ліхтенштейні — 30,2%, Австрії — 21,3% та Швеції — 16,9%.

Роздрібна торгівля органічними продуктами становила приблизно 29,8 млрд євро в 2015 р. (ЄС — 27,1 млрд євро), що на 13% більше, ніж у 2014 р. Найбільшим ринком органічних продуктів у 2015 р. була Німеччина, роздрібна торгівля якої склала 8,6 млрд євро, а потім Франція (5,5 млрд євро) та Велика Британія (2,6 млрд євро) [10, 13, 14]. Незважаючи на динамічне зростання ринку, сучасні тенденції вказують на те, що органічне виробництво в Європі має великі перспективи, а його представники співпрацюють з Україною з метою задоволення постійно зростаючого попиту на таку продукцію.

Спільна сільськогосподарська політика ЄС (САР) та аналогічні програми в інших країнах залишаються ключовою політикою розвитку сільського господарства в Європі, включаючи органічне землеробство. Відповідно до існуючої САР, на період 2014–2020 рр. органічне землеробство підтримується за допомогою першого (прямі виплати) та другого (програми розвитку сільських районів) рівнів [28]. Україна наслідує світовий тренд «місцевий+органічний» та вже має успіх в українських експортерів з продуктами, що мають органічний статус і регіональну ідентичність, наприклад «Смак Українських Карпат». Крім того, обласні державні адміністрації (наприклад Житомирська, Полтавська) представили в 2016 р. свою підтримку для розвитку органічного виробництва в цих областях. Наступною вимогою сьогодення є трансформації на стику аграрних технологій, соціальної відповідальності та ІТ. Щодо нішевої продукції важливою є зона Полісся України та екологічно відповідальне її використання: збирання дикоросів, заліснення, формування екологічно стабільних територій з формування екомережі й балансу поверхневих вод, мисливство та рибальство, «зелений» туризм тощо. Особливого значення, вважаємо набуває нішеве виробництво в умовах еколого-економічного обґрунтування відновлення сільськогосподарського виробництва на радіоактивно забруднених землях: розроблення податкових пільг за умови виконання заходів із реабілітації земель, відтворення агроекологічних функцій ґрунтів, вирощування культур з низькими коефіцієнтами накопичення радіонуклідів та ін.

Одним із напрямів нішевого виробництва є органічне ягідництво, яке побудоване на селекції та знаннях, технологіях *in vitro*. Правильно закладені посадки ягідників з урахуванням природних факторів зменшують затрати, збільшують врожаї та якість отриманої продукції, тим самим забезпечують здорове харчування людини. Оскільки в країнах ЄС бракує площ під вирощування органічних ягід, то перспективним є їх імпорт з України.

Щодо особливостей органічного садівництва та ягідництва в Україні необхідно віднести повну відсутність державної політики в питанні сертифікації вітчизняної плодово-ягідної продукції. За існуючою світовою класифікацією Україна належить до країн, де стандарти органічного землеробства та його законодавче регулювання ще не повністю впроваджені. Ринок постійно «підштовхує» сільгоспвиробників та бізнес вирощувати нові культури.

Нішеві виробництва доцільно пов'язувати з інклюзивною економікою, що є одним із пунктів глобальних цілей до 2030 р., які в Україні слід адаптувати до своїх умов. Тому потрібно створити законодавчо-нормативні умови та інституційне середовище регулювання, які поліпшували б розвиток агропромислового сектора в цілому та нішевого виробництва зокрема. Так, для розвитку садівництва та ягідництва Міністерство аграрної політики та продовольства України розробило Галузеву програму «Плоди і ягоди України — 2017» (програмою передбачається до 2025 р. виробити 53 кг плодів і ягід на одну людину на рік, або близько 70% необхідної норми споживання), щоб забезпечити товарне виробництво плодів і ягід. Передусім це стосується господарств, розміщених у зонах великих міст і промислових центрів, а також у районах з унікальними природними умовами для виробництва продукції теплолюбних культур і сортів, які належать до обмеженого ареалу вирощування (табл. 4) [29].

Тенденція до зниження урожайності горіхоплідних культур пов'язана з тривалим нарощуванням площ і продуктивності новостворених садів (від 12 до 20 років залежно від культури) та необхідністю проведення ротації насаджень у домогосподарствах, на частку яких припадає 93% загальних площ. Повна продуктивна віддача новостворених садів з урахуванням динаміки їх закладання і вибуття припадає на 2044–2056 рр.

На думку вчених, нішеві культури спроможні значно диверсифікувати монокультурний олійно-зерновий напрям домінування у

Таблиця 4

Площа плодоносних насаджень, урожайність та валовий збір плодів горіхоплідних культур в усіх категоріях господарств

Показник	Роки					
	2013	2014	2015	2016	2017	2025
Площа, тис. га	14,1	14,2	14,1	14,2	14,5	23,7
Урожайність, ц/га	58,1	57,3	57,5	56,9	55,7	39,2
Валовий збір, тис. т	81,9	81,4	81,1	80,8	80,7	92,9

сівозміні соняшнику та ріпаку, вирощування яких без сівозмін та екологічно відповідального землеробства виснажує родючість земель.

В умовах зростання витрат на виробництво, виснаження якості земель і зниження платоспроможності населення холдинги висівають олійні культури в зоні північного лісостепу (чого раніше не було). Тому для невеликих господарств постають і такі проблеми, як експансія великого капіталу та висівання монокультур. Тому фермери шукають недорогі у виробництві, але прибуткові культури, і саме нішеві забезпечують такі вимоги (ресурсо-, енергозбереження та забезпечення якості продукції). Також додаються тенденції на аграрному ринку до переорієнтації виробництва, оскільки на світових ринках сировина падає в ціні. Тому для підтримки виробництва плодово-ягідних культур та під органічне виробництво Мінагрополітики спільно Держгеокадастром розробили механізм проведення спеціалізованих земельних аукціонів.

ВИСНОВКИ

Необхідність застосування стратегічного підходу до управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств важливо аналізувати через призму наукових концепцій, щоб можна було пропонувати оптимальні соціо-еколого-економічні варіанти управлінського процесу та забезпечити ефективний розвиток вітчизняного аграрного бізнесу: створити економічні умови для оптимізації цінкових співвідношень між продукцією сільського господарства та інших галузей економіки країни; забезпечити мобілізацію державних кредитних ресурсів та створити відповідні умови для залучення інвестицій; застосувати випереджальні багатовекторні спрямовуючі дії (комплекс традиційного та нішевого виробництва з метою все більшого охоплення ринку); розмежувати повноваження з формування та реалізації державної й регіональної агропромислової політики; дотримуватися державного стимулювання промислового експортного потенціалу України та забезпечувати потреби внутрішнього ринку в промисловій продукції, що ґрунтуються на розширенні внутрішнього попиту держави, суб'єктів господарювання й населення; проводити державний контроль безпечності харчової продукції та захисту прав споживачів за визначеною зверху донизу схемою; організувати єдиний реєстр операторів харчового ринку, що сприяє прозорості системи (реєстраційні процедури повинні бути обов'язковими, простими та здійснюватись у режимі реального часу); проводити гармонізацію національного законодавства з безпечності харчових продук-

тів зі стандартами ЄС і застосування горизонтального підходу при ухваленні відповідних законодавчих актів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Скрипчук П.М.* Інновації підприємництва: екологічні сертифікація, маркування, логістика і державні закупівлі / П.М. Скрипчук // Торговельне підприємництво: механізми розвитку і фінансової підтримки: монографія / За наук. ред. д-ра екон. наук С.В. Князя. — Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2015. — С. 311–318.
2. *Скрипчук П.М., Скрипчук В.П.* Развитие опережающего бизнеса в Украине / П.М. Скрипчук, В.П. Скрипчук // Peta međunarodna konferencija «Pravo, Ekonomija i menadžment u savremenim uslovima LEMIMA 2017». Zbornik radova Knjiga II. Urednik Prof. emeritus dr Života Radosavljevic, Beograd, 2017. — P. 425–433.
3. *Scrypchuk P., Suduk O., Shcherbakova A.* Influence of standardization on reforming the national economic system References / P. Scrypchuk, O. Suduk, A. Shcherbakova // SYSTEM TRANSFORMATIONS OF THE NATIONAL ECONOMY: CHALLENGES AND EXPECTATIONS / Collective monograph Volume 1. REVIEWERS: prof. dr hab. Aleksander Kozlov Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy — 2016. — Bydgoszcz, Publishing House. — P. 207–221.
4. *Кваша С.М.* Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку / С.М. Кваша, Н.Є. Голомша // Економіка АПК. — 2006. — № 5. — С. 99–104.
5. *Красноруцький О.О.* Державне регулювання аграрної сфери та динаміка конкурентоспроможності її суб'єктів / О.О. Красноруцький // Вісн. Харків. нац. техн. ун-ту с. г. ім. Петра Василенка. — 2014. — № 150. — С. 9–18.
6. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія / М.Й. Малік, О.А. Нужна. — К.: ННЦ ІАЕ. — 2007. — 270 с.
7. *Наумов Ю.Ф.* Конкурентоспроможність аграрних підприємств у сучасних ринкових умовах / Ю.Ф. Наумов, І.Г. Лотохова // Економіка АПК. — 2003. — № 8. — С. 124–127.
7. *Яців І.Б.* Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств: монографія / І.Б. Яців // Львів: Український бестселер. — 2013. — 316 с.
8. *Пуцентайло П.Р.* Конкурентоспроможність підприємства: методологія аналізу дефініції / П.Р. Пуцентайло // Інноваційна економіка. — 2015. — № 4. — С. 80–86.
9. *Ульянченко О.В.* Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств та стратегічні аспекти її формування: монографія / О.В. Ульянченко. — Х.: Віровець АП «Апостроф». — 2011.
10. Technology Innovation Platform of IFOAM—Organics International (TIPI) c/o Research. Ins-

- titute of Organic Agriculture FiBL [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.organic-research.net/tipi
11. Michael R. Is Organic Horticulture Sustainable? / Michael Raviv // *Chronica horticultrae*. — 2010. — №50 (2). — P. 7–13.
 12. Taylor M., Granatstein D. A cost comparison of organic and conventional apple production in the state of Washington. *Crop Management*, 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <https://www.crops.org>.
 13. У США набирають популярності ферми «Збери сам» // *Голос Америки*. — 2014 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: URL: <http://ukrainian.voanews.com>.
 14. Breyer M. Superfoods: 11 berries to improve your health [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mnn.com>.
 15. Мельник П.П. Синергія в управлінні природокористуванням / П.П. Мельник // *Захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування: 2-ий Міжнародний конгрес: зб. матер.* (Львів, 19–22 вересня 2012 р.). — Львів: Вид-во ЗУКЦ, 2012. — С. 40.
 16. Точилин В.А. Экономико-математический анализ региональных агропромышленных формаций / В.А. Точилин, Е.В. Шубравская. — К.: Наук. думка, 1991. — 124 с.
 17. Зіновчук Н.В. Аналіз негативних екологічних впливів на сільське господарство України // *Вісн. ДАУ*. — 2006. — Вип. № 1 (16). — С. 143–149.
 18. Шарий Г.І. Інституційне забезпечення розвитку земельних відносин в аграрному секторі України: [монографія] / Г.І. Шарий; Полтав. НТУ ім. Юрія Кондратюка. — Х.: Смугаста тип., 2016. — 601 с.
 19. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://land.gov.ua>.
 20. Модель формування оптимального асортименту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://econforum.duan.edu.ua>.
 21. Статистика сільського господарства та навколишнього середовища [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ukrstat.org>.
 22. Міжнародна науково-практична конференція «Технології та інновації ...» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forum.techdrinks.info>.
 23. Статистика сільського господарства та навколишнього середовища [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ukrstat.org>.
 24. Голова «Укрсадпрому»: За декілька років українські фрукти ... [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://agravery.com>.
 25. Міжнародна науково-практична конференція «Технології та інновації ...» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forum.techdrinks.info>.
 26. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року // Міністерство аграрної політики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua>.
 27. Scientific and methodological bases of regulatory support of economy's Ecologization. Monograph. Editor Skrypchuk Peter. — Východoeurópska agentúra pre rozvoj n.o., Eastern European Development Agency n.o. — Podhajska, Slovak Republic — 2017. — 315 p.
 28. Європейський досвід... [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://parlament.org.ua>.
 29. Галузева програма [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://eurowine.com.ua>.

Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці
Держаного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом
«Геоуправління та механізми забезпечення конкурентоспроможності органічного
сільського господарства України в умовах євроінтеграції».
